

Зворотний бік двомовності: збільшення кількості офіційних мов не вирішує проблем у державі.

Наявність кількох офіційних мов – неефективний інструмент у вирішенні мовних і національних проблем.

У своїх аргументах на користь запровадження двомовності (у тій чи іншій формі) представники проросійських організацій часто посилаються на «європейську традицію», «світовий досвід». Насправді якраз ця традиція і досвід підтверджують оптимальність одномовного статусу держави. З одного боку, це дає змогу економити бюджетні кошти, не підтримуючи двомовного чи кількомовного режиму (який у Канаді, наприклад, вимагає збільшення видатків на державні органи принаймні на 20%). Із другого, наявність кількох офіційних мов – неефективний інструмент у вирішенні мовних і національних проблем.

Країни з двома чи більше офіційними або державними мовами – не правило, а виняток. Одна їхня група – це держави з певними історичними особливостями. Наприклад, такі, у які зведені різні етнічно-мовні території (як-от у Бельгії, Швейцарії чи Канаді). Там ідеться про вживання різних мов на різних теренах (на кожному своїй), але виникають конфлікти щодо їх використання на національному рівні, а також у місцевостях зі «змішаним» населенням.

Друга група – колишні колонії чи залежні території, де збереглася мова нації-«колонізатора» як «данина традиції» чи запорука непорушності прав її представників, які проживають на території нових держав. Однак у більшості випадків країна стає де-факто одномовною, причому страждає саме мова титульної нації.

Загалом серед держав Європи випадків багатомовності не так багато: Ірландія, Білорусь, Бельгія, Швейцарія, Фінляндія, Люксембург. І в кожній з них свої проблеми, породжені багатомовністю.

СПОЛУЧЕННЯ ОДНОМОВНИХ ЧАСТИН

За Конституцією, Бельгія є конфедеративною державою, яка поділяється на три адміністративні регіони (Фламандський, Валлонський, регіон Брюссель) і три спільноти (фламандсько-, франко- та німецькомовну). Остання налічує близько 70 тис. осіб, які мешкають лише на території валлонської провінції Льеж. Особливий конституційний статус німецької меншини визначений зобов'язаннями, взятими на себе бельгійською короною під час отримання «Східних кантонів».

«Наприклад, коли важко, то в музеї не ходять. Ну, або відвідують їх рідше. На концерти

теж ходять менше. Люди економлять, а от в 11-му році майже в три рази зросли витрати на музеї, концерти», - .

Насправді Бельгія – країна з двома великими одномовними частинами: фламандською (58% населення) і валлонською (40%). Сегрегація на дві великі одномовні частини дедалі частіше порушує питання про доцільність існування її як єдиної держави. Фламандці, наприклад, незадоволені бюджетною системою королівства, яка перерозподіляє на користь Валлонії значну частину податкових надходжень. Характерно, що на останніх парламентських виборах відносно перемогу у Фландрії здобули представники партії «Фламандський інтерес», яка виступає за створення незалежної держави.

Офіційний трилінгвізм у Бельгії не усунув конфліктності в забезпеченні мовних прав громадян у «змішаних» валлонсько-фламандських масивах – зокрема у Брюссельському регіоні. Власне, саме ці проблеми там і виявилися серед важливих причин затяжної політичної кризи. Лише 5 грудня 2011-го в Бельгії було сформовано коаліційний уряд – після найдовшої в новітній світовій історії урядової кризи, яка тривала 541 день. Мовні проблеми є ключовими у формуванні конфліктності в тамтешньому суспільстві. Зокрема, це стосується давньої суперечки щодо виборчого округу Брюссель – Галле – Вільворде, який дає змогу франкофонам перемагати на виборах до органів самоврядування у Фламандському Брабанті, а відповідно використовувати в діловодстві французьку. Фламандці наполягають на приєднанні цих територій до фламандського виборчого округу. Своєю чергою, валлони готові йти на цю поступку лише в разі прокладення коридору «Брюссель – Валлонія», який перетворить столицю держави із франкомовного анклав у Фландрії на складову частину Валлонії.

Наслідком мовних конфліктів у Бельгії стала протидія в реалізації цивільних прав громадян. Зокрема, 2010 року декотрі бельгійські ЗМІ повідомили, що у Фламандському Брабанті окремі мери громад перешкоджають франкофонам купувати на їх території об'єкти нерухомості. Скарги з цього приводу було подано до Єврокомісії.

Швейцарська Конфедерація, подібно до Бельгії, є сукупністю одномовних територій. Із 26 кантонів і напівкантонів 19 – німецько-, шість – франко-, один – італомовний. До компетенції кантональної влади віднесено дуже широке коло повноважень, зокрема в частині визначення місцевої мови діловодства, ос-віти тощо.

Двомовна модель в окремо взятому кантоні Берн не виправдала себе, оскільки призвела до загострення національних та мовних конфліктів. До 1970-х років кантон включав у себе німецькомовні та франкомовні масиви. Це спричинило потужний сепаратистський рух у франкомовній і католицькій історичній провінції Юра, результатом чого стало створення окремого франкомовного кантону під цією назвою, який сьогодні налічує майже 70 тис. населення.

ШЛЯХ ДО ВТРАТИ МОВИ

Деякі держави, які вибороли незалежність у ХХ столітті, намагалися поєднати два завдання: з одного боку, стверджувати власну самобутність, відроджуючи рідну мову, з

іншого – зберігати рівні права для всіх громадян, залишаючи особливий (а то й державний) статус для мови країни, з-під влади якої щойно звільнилися. Це призвело до фактичної одномовності – домінування мови колишньої метрополії.

Так, у Білорусі двомовність виродилася практично в російську одномовність. За даними перепису 2009 року, вдома рідною говорить лише близько 23% населення. При цьому опитування громадської думки засвідчують, що лише 6% постійно користуються білоруською, 74% – російською. Подібним шляхом іде Казахстан, де російська домінує (казахською мовою вільно володіє 60% населення, російською – 85%).

Характерний також приклад Ірландії: недостатні зусилля з підтримки своєї мови призвели до фактичного витіснення її англійською. На момент здобуття незалежності на початку ХХ століття до 20% ірландців спілкувалися виключно своєю мовою; нині в повсякденного вжитку вона лише в 70 тис. із 4,5 млн осіб (хоча близько третини населення визнає її рідною). До такої ситуації призвела обмеженість офіційно обов'язкових сфер застосування ірландської мови. Вона обов'язкова для вивчення тільки в молодших класах, як предмет її викладають у середній школі, але у вишах панує англійська. У діловодстві органи публічної влади теж послуговуються саме нею. Лише 2005 року було запроваджено їхню комунікацію з громадянами окрім англійської ще й ірландською. Такий шлях загрожує й Україні у разі подальшого звуження сфер застосування нашої державної мови.

ВІДСТОЮВАННЯ СВОЄЇ МОВИ

Двомовною країною, де відповідні проблеми не призводять до відцентрових чи інших конфліктних процесів, є Фінляндія. Навпаки, вона рухається до фінської одномовності. Згідно з Конституцією, національними мовами там є фінська і шведська. Білінгвізм у Фінляндії має давню історію і був регламентований міжнародними зобов'язаннями. Зокрема, після Першої світової війни, в час погіршення відносин зі Стокгольмом через Аландські острови молода держава взамін за них дала обіцянку перед Лігою націй забезпечити права мешканців цього шведськомовного регіону та шведів і шведськомовних фінів, які проживали в її материковій частині. І сьогодні країна включає в себе, фактично, виключно шведськомовний регіон – Аландські острови, що його населяють лишень 26 тис. осіб. Вона виконує свої зобов'язання стосовно дотримання прав шведськомовних громадян – їхню мову використовують у суді, управлінні, середній та вищій освіті. Водночас треба враховувати, що попри конституційні гарантії забезпечення відповідних прав шведськомовного населення, насправді є перебільшенням трактувати шведську мову у Фінляндії як повноцінну державну.

Згідно із Законом про мови, що був прийнятий 2003 року й набув чинності 1 січня 2004 року (цей документ скасував попередній – від 1 червня 1922 року), базовою одиницею мовного поділу є муніципалітет. Водночас Фінляндія є однією з найбільш децентралізованих держав Європи, тобто основний масив повноважень на місцевому (регіональному) рівні там покладають саме на цей рівень територіально-адміністративної структури. Згідно зі статтею п'ятою Закону про мови, у Фінляндії муніципалітети можуть бути одномовними (фінськими або шведськими) або

двомовними (шведсько-фінськими). Статус останніх надають тим одиницям, у яких мешкає не менше 8% або від 3 тис. представників відповідної національності. Кожних 10 років статус муніципалітету переглядають. Нині у Фінляндії діють такі муніципалітети: 21 двомовний із фінською більшістю, 23 двомовні зі шведською більшістю, три одномовні шведські й 399 одномовних фінських.

У даному випадку одномовність означає здійснення діловодства, зокрема й комунікації між членами громад та муніципалітетом лише однією мовою. Скажімо, якщо муніципалітет має єдину фінську мову, то подавати запит до посадової особи можна лише нею. Для порівняння: в де-юре одномовній Україні кожен громадянин не тільки може звертатися до органу місцевого самоврядування українською чи російською, а й отримувати відповідь тією самою мовою. Навіть у частині діловодства органів державної влади Фінляндії двомовність застосовують не завжди – це залежить від того, на які муніципалітети поширюється юрисдикція органу державної влади.

Варто зазначити: хоча офіційне Гельсінкі дуже добре виконує взяті на себе 90 років тому зобов'язання щодо національної меншини, чисельність шведів і шведськомовних фінів на сьогодні істотно скоротилася. Якщо на 1920-ті роки в країні було більш як 10% шведів і майже 18–20% шведськомовних, то нині їхня мовна спільнота становить лише 5,4%. Очевидно, що в найближчій перспективі Фінляндія може втратити статус двомовної держави, бо ж витрати бюджету на білінгвізм є занадто високими. Тим більше, в умовах, коли англійською в республіці володіє значно більше людей, аніж шведською.

Андрій Скумін, [Український тиждень](#)